

Kansalaisaloitteen otsikko

Oikeus olla - kansalaisaloite oikeudenmukaisemman translain puolesta

Aloitteen päiväys

6.4.2021

Aloitteen muoto

Lakiehdotus

Aloitteen sisältö

Ehdotus lain transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta annetun lain ja väestötietojärjestelmästä ja Digi- ja väestötietoviraston varmennepalveluista annetun lain muuttamisesta

Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta annetun lain (563/2002) muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti:

muutetaan transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta annetun lain (563/2002)

nimike, 1 §, 2 a §, 4 §, 6 §, 7 §, ja

lisätään uusi 2 b §,

seuraavasti:

Laki sukupuolen vahvistamisesta

1 §

Vahvistamisen edellytykset

Henkilön sukupuoleksi vahvistetaan väestötietojärjestelmästä ja Digi- ja väestötietoviraston varmennepalveluista annetussa laissa (661/2009) tarkoitettuun väestötietojärjestelmään hänen ilmoittamansa sukupuoli, jos henkilö tekee Digi- ja väestötietovirastolle ilmoituksen, jonka mukaan hän pysyvästi kokee kuuluvansa toiseen sukupuoleen ja haluavansa sukupuolensa merkittävän toiseen sukupuoleen; ja henkilö on Suomen kansalainen tai hänen tietonsa on muusta syystä merkitty väestötietojärjestelmään.

Henkilön, joka on ilmoitushetkellä alle 15-vuotias, sukupuoli vahvistetaan huoltajan suostumuksella.

2 a §

Ilmoitus puolisolle

Kun avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa olevan henkilön sukupuoli vahvistetaan, Digi- ja väestötietoviraston on lähetettävä vahvistamisesta ilmoitus henkilön puolisolle.

2 b §

Tietojen säilyttäminen

1 §:ssä tarkoitetun ilmoituksen, 2 a §:ssä tarkoitetun ilmoituksen sekä muiden sukupuolen vahvistamista koskevien tietojen säilytysaika on viisi vuotta.

Sukupuolen vahvistamista ja transsukupuolisuutta koskevien väestötietojärjestelmään talletettujen tietojen säilyttämisestä säädetään väestötietojärjestelmästä ja Digi- ja väestötietoviraston varmennepalveluista annetussa laissa (661/2009).

4 §

Muutoksenhaku

Tämän lain nojalla tehtyyn päätökseen saa vaatia oikaisua siten kuin hallintolaissa (434/2003) säädetään. Oikaisuvaatimukseen annettuun päätökseen saa hakea muutosta valittamalla hallinto-oikeuteen siten kuin oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetussa laissa (808/2019) säädetään. Hallinto-oikeuden päätökseen saa hakea muutosta valittamalla vain, jos korkein hallinto-oikeus myöntää valitusluvan.

6 §

Valtuutussäännös

Sukupuoliristiriidan lääketieteellisen tutkimuksen ja hoidon järjestämisestä säädetään tarkemmin sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella. Sosiaali- ja terveysministeriö voi lisäksi antaa mainituista asioista tarkempia ohjeita.

7 §

Ulkomaisen päätöksen tunnustaminen

Jos henkilö on vieraassa valtiossa vahvistettu lainvoimaisella päätöksellä kuuluvaksi toiseen sukupuoleen kuin mihin hänet on Suomen

väestötietojärjestelmään merkitty, päätöstä on pidettävä Suomessa päteväenä ilman eri vahvistusta, jos päätöstä tehtäessä henkilö oli sen valtion kansalainen tai hänellä oli asuinpaikka siinä valtiossa, jossa päätös tehtiin.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 202 .

Laki väestötietojärjestelmästä ja Digi- ja väestötietoviraston varmennepalveluista annetun lain (661/2009) muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti:

muutetaan 12 §:n 2 momentin 3 kohta,
kumotaan 13 §:n 1 momentin 15 kohta, ja
lisätään uusi 20 §:n 1 momentin 5 kohta
seuraavasti:

12 §

Henkilötunnuksen korjaaminen ja muuttaminen

Väestötietojärjestelmään talletettu henkilötunnus voidaan muuttaa, jos:

3) henkilö on sukupuolen vahvistamisesta annetun lain (563/2002) 1 §:n mukaisesti vahvistettu toiseen sukupuoleen kuuluvaksi.

20 §

Järjestelmän tietojen säilyttäminen ja hävittäminen

Väestötietojärjestelmään talletetut henkilötiedot säilytetään pysyvästi. Digi- ja väestötietoviraston on kuitenkin hävitettävä seuraavat henkilöitä koskevat tiedot järjestelmästä:

5) sukupuolen vahvistamista ja transsukupuolisuutta koskevat tiedot, lukuun ottamatta aikaisempaa henkilötunnusta, viiden vuoden kuluttua sukupuolen vahvistamisesta tai tiedon merkitsemisestä.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 202 .

Perustelut JOHDANTO

Sukupuolen juridinen vahvistaminen on ollut Suomessa lailla säädelty 1.1.2003 alkaen, jolloin 1980-luvulta alkaen valmisteltu laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta (28.6.2002/563), niin sanotusta translaista, astui voimaan. Laki antoi ensimmäistä kertaa viralliset ohjeet siitä, miten juridisen sukupuolen korjauksen kohdalla tulisi menetellä. Laki oli aikanaan edistyksellinen, mutta se sisälsi vaatimuksia, jotka rikkoivat juridista sukupuoltaan korjaavien henkilöiden ihmisoikeuksia.

Translakia on muutettu vuosien saatossa esimerkiksi siten, että aviopuolison veto-oikeus juridisen sukupuolen korjaukseen on poistettu osana tasa-arvoisen avioliittolain voimaantuloa. Translaissa on kuitenkin yhä vaatimus lisääntymiskyvyttömyydestä, joka on todettu ihmisoikeusloukkaukseksi, sekä vaatimukset lääketieteellisestä diagnoosista ja täysi-ikäisyydestä, jotka rajoittavat oikeutta koskemattomuuteen sekä lasten oikeuksia. Lisäksi sukupuoltaan juridisesti korjanneista pidetään yllä tietokantaa osana väestötietojärjestelmää, mikä loukkaa yksityisyyden suojaa. Translakia on pyritty muuttamaan useasti sen 18 vuoden voimassaolon aikana, mutta onnistunutta uudistusta ei ole kyetty tuomaan eduskuntaan saakka.

Kansalaisaloite pyrkii korjaamaan translain yllä mainittujen ihmis- ja perusoikeuksien loukkauksien osalta. Kansalaisaloitteen esityksen mukaisesti juridisen sukupuolen vahvistamisesta tulisi ilmoitusmenettelyllä toteutettava ratkaisu, johon ei sisällytettäisi enää lääketieteellisen diagnoosin vaatimusta. Aloite myös vaatii sukupuoltaan juridisesti korjanneista ylläpidettävän tietokannan lakkauttamista, sekä turvaa lasten oikeudet iän ja kehitystason huomioiden laajentamalla sukupuolen juridisen vahvistamisen porrastetusti myös alle 18-vuotiaille.

Aloite ei ota kantaa sukupuoliristiriitaan annettavaan lääketieteelliseen hoitoon kuten kirurgioihin tai hormonikorvaushoitoihin. Aloitteen ainoat vaikutukset terveydenhoitoon ovat pakollisten hoitojen ja diagnoosien poisto.

Perustuslain 22 § velvoittaa julkisen vallan turvaamaan perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen. Velvollisuus koskee niin lainsäätäjää kuin tuomioistuimia ja muita viranomaisia. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että perustuslain 22 §:n tarkoituksena on mahdollistaa perus- ja ihmisoikeuksien tosiasiallinen toteutuminen, mikä tarkoittaa menettelyllisen velvollisuuden ohella myös sisällöllistä velvollisuutta turvata nämä oikeudet. Lainsäätäjällä on velvollisuus

ryhtyä toimiin perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen turvaamiseksi.

Transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta annetun lain mukaiset edellytykset sukupuolen vahvistamisesta loukkaavat mitä ilmeisimmin perus- ja ihmisoikeuksia. Lainsäätäjällä on siten velvollisuus ryhtyä mitä pikimmiten toimiin näiden loukkausten poistamiseksi. Ehdotuksella on tarkoitus puuttua nimenomaan voimassa olevan lainsäädännön ongelmiin perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisessa, joten ehdotus kokonaisuudessaan toteuttaisi julkisen vallan velvollisuutta turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Nykytilan kuvaus

Lääkintöhallitus teki vuonna 1987 aloitteen työryhmän perustamisesta valmistelemaan lainsäädäntöä, joka määritteli oikeudellisen sukupuolen vaihtamisen edellytykset. Sosiaali- ja terveysministeriön ja silloisen lääkintöhallituksen virkamiestyönä valmisteltiin 1980-luvun lopulla luonnos hallituksen esitykseksi laeiksi sukupuoleen kuulumisen vahvistamisesta eräissä tapauksissa sekä sterilointilain muuttamisesta.

Sukupuolen oikeudellisesta vahvistamisesta säädettiin lailla kuitenkin vasta vuodesta 2003 lähtien (28.6.2002/563). Sukupuolen vahvistamisen edellytykseksi asetettiin lääketieteellinen selvitys, lisääntymiskyvyttömyys sekä 18 vuoden ikä. Rekisteröidyssä parisuhteessa ja avioliitossa vaadittiin lisäksi parisuhteen toisen osapuolen suostumus. Lääketieteellisestä selvityksestä tulee käydä ilmi, että henkilö kokee pysyvästi kuuluvansa vastakkaiseen sukupuoleen ja elää tämän mukaisessa sukupuoliroolissa.

Vuonna 2009 voimaan tullut laki väestötietojärjestelmästä (21.8.2009/661) määritteli lisäksi rekisterin, johon tallennetaan pysyvästi tieto transihmisistä, joiden sukupuolimerkintä on muutettu. 1.3.2017 alkaen avioliitossa olevilta henkilöiltä ei ole vaadittu puolison suostumusta osana juridista sukupuolen vahvistamista. Muutos perustui samaan aikaan voimaan tulleeseen avioliittolain muutokseen.

VOIMASSA OLEVAN LAINSÄÄDÄNNÖN PERUSTELUT

Vuonna 2003 voimaan astuneen translain perusteluissa on lain asettamia vaatimuksia koskien nostettu esiin sukupuolikokemuksen pitkäaikaisuus ja pysyvyys, hakijan tahdon vakauden varmistaminen sekä lääketieteen kyvyttömyys diagnosoida transsukupuolisuus lapsuusiässä. Lisäksi esiin nostettiin huoli siitä, ettei väestötietoihin mieheksi merkitty voisi tulla raskaaksi tai naiseksi merkitty voisi siittää lapsen. Lakiesityksessä tunnistettiin sukupuolen vahvistamisen

mahdollistamisen merkitys ja tarpeellisuus transihmisten hyvinvoinnin turvaamiseksi, mutta perusteita lain asettamille yksilön perus- ja ihmisoikeuksien rajoituksille ei esitetty.

Vuonna 2009 voimaan tulleen väestötietoja koskevan lain perusteella luotu rekisteri transihmisistä oli lakiesityksessä perusteltu tarpeella kyetä luotettavasti todentamaan henkilön henkilöllisyys sekä varmistaa aikaisempien henkilötietojen luottamuksellisuus ja suoja eri palvelumuodoissa. Esityksessä ei arvioitu mahdollisia rekisterin muodostamia riskejä yksiköille eikä sen kokonaisuutena muodostamaa potentiaalia väärinkäytöksille. Esityksessä tunnistetaan rekisteriin lisätyn tiedon kuitenkin olevan erittäin arkaluontoinen henkilötieto.

VOIMASSA OLEVAN LAINSÄÄDÄNNÖN ONGELMAT

Perusoikeuksia koskevan hallituksen esityksen (HE 309/1993 vp) perustelujen mukaan henkilökohtaisen koskemattomuuden asema perusoikeutena asettaa siihen puuttumiselle korkean kynnyksen. Rajoitusten on oltava hyväksyttäviä ja painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatimia. Perusoikeusjärjestelmän kannalta tarkasteltuna rajoitusta voidaan pitää hyväksyttävänä, jos se on välttämätön painavamman intressin turvaamiseksi. Nykyisen lainsäädännön asettamat yksilönvapauteen ja perusoikeuksiin kohdistuvat rajoitteet ovat täysin suhteettomia eikä niille ole löydettävissä oikeutusta nykyisen lainsäädännön perusteluista.

Yhdistyneiden kansakuntien (YK) lapsen oikeuksien sopimuksen (SopS 59 ja 60/1991) artiklat koskevat myös sukupuoliristiriitaa kokevaa lasta ja ulottuvat kaikille elämän osa-alueille. YK:n lapsen oikeuksien komitea on tarkentanut, että syrjinnän kielto koskee myös sukupuoli-identiteettiä (CRC/C/GC/15, kohta 8). Nykyinen lainsäädäntö ei turvaa lasten ja nuorten oikeuksia omaan sukupuoleen, vaan rajaa lapset ja nuoret yksiselitteisesti sukupuolen oikeudellisen vahvistamisen ulkopuolelle.

Näin ollen nykyinen voimassa oleva lainsäädäntö on sekä rikkonut sukupuolivähemmistöjen perus- ja ihmisoikeuksia voimaan tulostaan asti, että jättänyt täysin huomiotta lasten ja nuorten perus- ja ihmisoikeudet. Lisäksi lainsäätäjä on viivytellyt sekä nyt voimassa olevan lain valmistelussa ja voimaansaattamisessa, että siitä seuranneen tilanteen korjaamisessa ilmeisistä puutteista ja lukuisista kansallisista ja kansainvälisistä huomautuksista huolimatta.

Lausuntokierroksella ei pyydetty perustuslakivaliokunnan lausuntoa sukupuolen vahvistamisen edellytyksistä, eikä lakivaliokunta tai sosiaali- ja terveysvaliokunta kuullut perus- ja ihmisoikeusasiantuntijoita. Myöskään muutossäädösten yhteydessä ei ole tarkasteltu vahvistamisen edellytysten perustuslainmukaisuutta.

Lainsäätäjän toimintatapa on osoittanut, ettei haavoittuvassa asemassa olevien vähemmistöjen oikeuksia ole onnistuttu tosiasiallisesti turvaamaan nykymuotoisen säädösvalmistelun ja siihen liittyvän poliittisen prosessin keinoin. Säädösvalmistelun osana tehty kansalaisjärjestöjen ja sidosryhmien kuuleminen ei tosiasiallisesti ole vaikuttanut lopullisen lain sisältöön esiin nostetuista ihmisoikeusongelmista huolimatta. Näin syntynyttä lainsäädäntöä onkin kritisoitu huomattavan laaja-alaisesti.

JÄRJESTÖJEN, HALLINTOELIMIEN SEKÄ KANSAINVÄLISTEN ORGANISAATIOIDEN MOITTEET, LINJAUKSET JA SUOSITUKSET

Suomi on saanut useita huomautuksia sekä kommentteja kansainvälisiltä elimiltä ja ihmisoikeusjärjestöiltä. Lisäksi Suomea sitovia kansainvälisiä sopimuksia valvovat tahot ovat ottaneet kantaa sukupuolen juridista vahvistamista koskevissa asioissa, jotka sitovat Suomea sopijaosapuolena. Kansainväliset tahot, hallintoelimet sekä ihmisoikeusjärjestöt ovat kiinnittäneet huomiota erityisesti lisääntymiskyvyttömyysvaatimukseen, lapsien ja nuorten asemaan sekä vaatimukseen lääketieteellisestä diagnoosista.

Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutettu kehotti vuonna 2012 Suomea poistamaan transsukupuolisia henkilöitä koskevat lisääntymiskyvyttömyys- ja naimattomuusvaatimukset sukupuolen vahvistamisen edellytyksenä (CommDH(2012)27).

Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta (ETENE) antoi vuonna 2013 lausunnon translain muutostarpeista. Neuvottelukunta katsoi, että sterilointivaatimus on vähintäänkin arveluttava Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen ja perustuslain turvaaman henkilökohtaisen koskemattomuuden kannalta, eikä siihen ole sukupuolen korjaamiseen liittyviä lääketieteellisiä syitä.

Tasa-arvovaltuutettu on vuonna 2013 todennut kannanotossaan (TAS 297/2013), että lisääntymiskyvyttömyysvaatimuksen voidaan katsoa olevan ristiriidassa perustuslain säännösten, kuten esimerkiksi henkilökohtaisen koskemattomuuden periaatteen toteutumisen kanssa.

Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen (CEDAW) toimeenpanoa valvova asiantuntijakomitea suositteli vuonna 2014, että Suomi muuttaisi pikaisesti translakia niin, että transsukupuolisten henkilöiden sukupuoli voidaan vahvistaa ilman, että heidän tulee suostua sterilisaatioon taikka mukautua stereotyyppisiin käsityksiin maskuliinisesta tai feminiinisestä ulkonäöstä tai käyttäytymisestä (CEDAW/C/FIN/CO/7).

ETENE kiinnitti vuonna 2016 julkaistussa intersukupuolisten lasten hoitoa käsittelevässä kannanotossaan huomiota siihen, että lapsi ei voi Suomessa vaikuttaa sukupuolensa määrittämiseen, vaan viranomaiset määräävät sen. Intersukupuolisille henkilöille lapsena tehdyt ulkonäköä muuttavat toimenpiteet voivat muokata häntä toiseen suuntaan kuin millaiseksi hänen käsitys itsestään ja sukupuoli-identiteetistään lopulta muodostuu. ETENEn mukaan sukupuolen määrittämiseen tähtäävät toimenpiteet voivat olla turhia ja jopa haitallisia, ja ne voivat aiheuttaa paljon kärsimystä lapselle mutta myös kustannuksia yhteiskunnalle.

Yhdistyneiden kansakuntien lasten oikeuksien komitea on 6.12.2016 annetussa kommentissaan lasten oikeuksien toteutumisesta (CRC/C/GC/20, kohta 34) todennut, että kaikilla nuorilla on oikeus sukupuoli-identiteetin turvaamiseen ja vaatii jäsenvaltioita kumoamaan kaikki lait, jotka jollain tavoin syrjivät henkilöitä sukupuoli-identiteetin perusteella. Suomi on sitoutunut noudattamaan Yhdistyneiden kansakuntien lasten oikeuksien sopimusta kokonaisuudessaan. YK kommentoi lausunnossaan myös nykyistä tilannetta: "Monet valtiot, jotka sallivat sukupuolen juridisen korjauksen henkilöllisyysasiakirjoissa asettavat loukkaavia vaatimuksia, kuten pakko- tai muuten vastentahtoisia leikkauksia, sterilisointia, mielenterveysdiagnooseja, psykiatrisia toimenpiteitä tai muita lääketieteellisiä pakkokeinoja. Monet näistä käytännöistä loukkaavat yksilöiden fyysistä ja henkistä koskemattomuutta ja lähioikeuksia, mikä tarkoittaa huonoa kohtelua tai kidutusta, ja loukkaa heidän luontaista ihmisarvoaan."

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen päätöksessä tapauksessa Y.Y. vastaan Turkki 10.3.2015 linjattiin, että hakijan 8 artiklassa turvattu yksityisyyden suoja tarkoitti, ettei häneltä voitu edellyttää lisääntymiskyvyttömyyteen johtavia hoitoja sukupuolen vahvistamisen edellytyksenä. Sittemmin se on 6.4.2017 antamassa päätöksessä tapauksessa A.P., Garçon ja Nicot vastaan Ranska todennut lisääntymiskyvyttömyyden sekä peruuttamattomia vaikutuksia aiheuttavien hoitojen vaatimuksen olevan loukkaus Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan takaamaa yksityiselämän kunnioitusta kohtaan. Päätös on myös Suomea sitova, ja

linjaa, että minkään pysyviä muutoksia aiheuttavien hoitojen tai hedelmättömyyden vaatimus on Euroopan ihmisoikeussopimuksen vastaista.

Suomi on saanut Yhdistyneiden kansakuntien yleismaailmallisessa määräämisaikastarkastelussa 3.5.2017 useilta eri valtioilta huomautuksia koskien sukupuolen juridista vahvistamista säätelevää lainsäädäntöä. Suomea kehoitettiin poistamaan lisääntymiskyvyttömyysvaatimus sekä vaatimus lääketieteellisestä diagnoosista, jonka lisäksi kehoitettiin Suomea harkitsemaan itsemääräämisoikeuteen perustuvaan malliin siirtymistä. Suosituksia antaneista maista Meksiko, Alankomaat, Portugali, Espanja, Australia, Kanada, Irlanti ja Ruotsi esittivät, että Suomen tulisi poistaa lisääntymiskyvyttömyysvaatimus juridista sukupuolen vahvistamista sääntelevästä lainsäädännöstä. Lisääntymiskyvyttömyyden lisäksi Meksiko ja Ruotsi huomauttivat Suomelle, että Suomen tulisi luopua lääketieteellisen diagnoosin vaatimisesta juridisen sukupuolen vahvistamisen kriteerinä. Irlanti taas suositteli Suomea harkitsemaan siirtymistä itsemääräämisperusteiseen lainsäädäntöön, poistaen samalla lääketieteellisen diagnoosin vaatimuksen.

Yhdistyneiden kansakuntien (YK) asiantuntijat, kuten YK:n lasten asioiden komitea, kidutuksen vastainen komitea ja itsenäiset asiantuntijat, kehottavat 17.5.2017 julkaistussa translasten ja -nuorten tilannetta koskevassa julkilausumassaan valtioita tarjoamaan sukupuolen vahvistamiselle nopean, avoimen ja helposti saatavilla olevan tavan perustuen jokaisen henkilön itsemääräämisoikeuteen vaatimatta lääketieteellistä diagnoosia tai hoitoja: "Kehotamme valtioita helpottamaan sukupuolen nopeaa, avointa ja saatavilla olevaa juridista vahvistamista ilman loukkaavia olosuhteita, takaamalla ihmisoikeudet kaikille ihmisille, kunnioittaen vapaita/tietoon perustuvia valintoja ja ruumiillista itsemääräämisoikeutta. Pakottavia lääketieteellisiä toimenpiteitä ei tämän johdosta tulisi koskaan käyttää."

Ihmisoikeusvaltuuskunta on 13.12.2017 antamassa lausunnossaan huomauttanut Suomen olevan ainoa Pohjoismaa, jossa lisääntymiskyvyttömyyttä edellytetään sukupuolen vahvistamista hakevilta henkilöiltä. Ihmisoikeusvaltuuskunta toteaa lausunnossaan: "Tällä hetkellä voimassa olevan translain selkein ihmisoikeusongelma on transihmisten lisääntymiskyvyttömyys edellytyksenä oikeudellisen sukupuolen vahvistamiselle." Ihmisoikeusvaltuuskunta perustelee näkemystään aiemmin mainitulla Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen Ranskaa vastaan antamalla ratkaisulla sekä Suomen Yhdistyneiden kansakuntien määräämisaikastarkastelussa saamalla huomautuksilla. Ihmisoikeusvaltuuskunta vaatii pikaista translain uudistamista: "Laista on poistettava vaatimus

lisääntymiskyvyttömyydestä. Kyseessä on perustavaa laatua oleva oikeuden loukkaus. Oikeus lääketieteelliseen hoitoon ja henkilön omiin tarpeisiin perustuviin muihin palveluihin tulee turvata osana terveystalv palveluja. Tavoitteena tulee olla, että sukupuolen oikeudellista vahvistamista ja sukupuolenkorjausta koskevat prosessit eriytetään toisistaan. Täysi-ikäisyyden kriteeriä tulisi myös selvittää säädösvalmistelussa ja harkita poistettavaksi sukupuolen oikeudellisessa vahvistamisessa ottaen huomioon lapsen ikä, kehitystaso ja lapsen etu.” Ihmisoikeusvaltuuskunta katsoo lausunnossaan, että uudistus ei heikentäisi kenenkään perus- tai ihmisoikeuksia, mutta poistaisi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen toteaman Euroopan ihmisoikeussopimuksen vastaisen tilan Suomessa. Ihmisoikeusvaltuuskunta katsoo lisäksi, että transihmisten itsemääräämisoikeus, henkilökohtainen koskemattomuus ja yksityiselämän suoja tulee turvata laissa.

Tasa-arvovaltuutettu, lapsiasiavaltuutettu ja yhdenvertaisuusvaltuutettu julkaisivat toukokuussa 2018 yhteisen kannanoton, jossa valtuutetut vaativat translain uudistamista niin, että se vastaa perus- ja ihmisoikeuksia.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on 24.10.2018 antamassaan ratkaisussa (EOAK/2842/2017) alleviivannut tarvetta sukupuolen juridista vahvistamista säätelevän lainsäädännön pikaiselle uudistamiselle. Ratkaisussaan apulaisoikeusasiamies kiirehti lain uudistamista lisääntymiskyvyttömyyspykälän poiston osalta sekä yhtyi Ihmisoikeusvaltuuskunnan näkemykseen siitä, että lain täysi-ikäisyyden vaatimusta tulisi harkita poistettavaksi ottaen huomioon lapsen ikä, kehitystaso ja lapsen etu. Apulaisoikeusasiamies suositteli uudistetun lain nimeksi lakia sukupuolen vahvistamisesta.

Tasa-arvovaltuutetun kertomuksessa eduskunnalle 20.12.2018 todetaan, että ”oikeuden saada juridinen sukupuolensa vahvistetuksi oman sukupuoli-identiteettinsä mukaiseksi ei pitäisi olla kytketty sukupuoliristiriidan lääketieteelliseen diagnosointiin ja hoitoon. Transsukupuolisten tilanteen lisäksi uudessa laissa olisi otettava huomioon myös muunsukupuolisten ja intersukupuolisten asema.”

27.5.2019 lapsiasiavaltuutettu, Väestöliitto, sekä Sateenkaariperheet totesivat Helsingin Sanomissa julkaistussa mielipidekirjoituksessaan, että translain on turvattava lapsen oikeudet ja tuettava lapsen terveen identiteetin kasvua. Järjestöt kirjoittavat: “Nuoren tunnistaminen virallisesti hänen sukupuolikokemustaan vastaavalla henkilötunnuksella ja nimellä on keino tukea lapsen itseyttä. Näin hänet voidaan myös kohdata oikein arjen

ihmissuhteissa, koulussa ja palvelujärjestelmässä. Juridinen tunnistaminen on muutettavissa, eikä tarkoita peruuttamattomien hoitojen sallimista alaikäisille.”

Sosiaali- ja terveysministeriön alainen viranomaistyöryhmä julkaisi 7.2.2020 raportin selvityksestään transsukupuolisia koskevan lainsäädännön uudistamistarpeista. Työryhmän mukaan voimassa oleva lainsäädäntö on vanhentunut ja nykyisten perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden vastainen. Työryhmä on tutkinut sukupuolen juridista vahvistamista myös lapsen oikeuksien kannalta ja toteaa itsemääräämisoikeuteen perustuvan sukupuolen juridisen vahvistamisen olevan Suomessa mahdollista 15-vuotiaasta alkaen. Työryhmän esittämässä laajassa lakiuudistuksen mallissa oikeudellinen ja lääketieteellinen prosessi erotettaisiin toisistaan täysin niin, että sukupuolen juridisen vahvistamisen lähtökohtana olisi itsemääräämisoikeus. Suppeassa lakiuudistuksen mallissa lisääntymiskyvyttömyysvaatimus poistettaisiin.

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeusjärjestö Seta ry:n 22.10.2020 julkaisemassa kannanotossa 75 järjestöä ottivat kantaa Suomen translakiin: “Allekirjoittaneet järjestöt kiirehtivät hallitusta uudistamaan translain. Järjestöt haluavat myös, että uudistustyössä arvioidaan uudelleen sukupuolen juridisen vahvistamisen 18 vuoden ikäraja.” Kannanotossa painotetaan uudistuksen parantavan transihmisten itsemääräämisoikeutta sekä kehollista koskemattomuutta. Myös alaikäisten asemaa painotetaan: “Sukupuolen vahvistamisen lykkäytyminen jopa vuosilla heikentää transnuorten hyvinvointia huomattavasti. Mahdollisuus saada oikean sukupuolen mukaiset henkilöpaperit viivytyksettä helpottaisi lukuisten transnuorten elämää, vähentäisi syrjintää ja parantaisi nuorten hyvinvointia.” Kannanoton allekirjoittaneisiin järjestöihin kuuluvat muun muassa Amnesty International Suomen osasto ry, Suomen UNICEF, Suomen nuorisovaltuustojen Liitto, Ihmisoikeusliitto, Naisjärjestöjen Keskusliitto ry, ja Suomen Nuorisovaltuustojen Liitto. Myös usean puolueen nuorisovaltuustojen ja opiskelijajärjestöjen sekä monet seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä edustavat ihmisoikeusjärjestöt ovat allekirjoittaneet kannanoton.

17.3.2021 haastattelua varten antamassaan vastauksessa lapsiasiavaltuutetun lakimies on todennut, että on lapsen oikeuksien kannalta ongelmallista että sukupuolen juridinen korjaus ei ole Suomessa mahdollista alaikäisten kohdalla. Lakimiehen mukaan sukupuolen vahvistamisen erottaminen lääketieteellisestä transitiosta on perusteltua sekä ihmisoikeus- että perusoikeusnäkökulmasta. Hän toteaa, että lasten ja nuorten itsenäinen toimijuus tulee aina huomioida lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisesti.

KANSAINVÄLINEN VERTAILU

Tällä hetkellä (maaliskuussa 2021) Euroopan alueella Malta, Irlanti, Tanska, Norja ja Alankomaat ovat sallineet sukupuolen vahvistamisen itsemäärittelyoikeuteen perustuen. Näissä valtioissa täysi-ikäisille henkilöille ei ole asetettu lääketieteellisiä ehtoja, kuten sukupuolidysforiaa koskevaa diagnoosia tai lisääntymiskyvyttömyyttä, sukupuolen vahvistamiseksi.

Maltalla alle 16-vuotiaiden täytyy hakea erillistä todistusta oikeuden kautta, ja laki määrittää, että oikeuden päätös noudattaa YK:n Lapsen oikeuksien sopimusta. Lasten ja nuorten kohdalla ei Maltaan laissa ole määritelty alaikäraja. Norjassa taas 6-15-vuotiaat voivat vahvistaa sukupuolensa, mikäli hakemus on tehty yhdessä huoltajan kanssa.

Maltalla ja Norjassa sukupuolen vahvistamiseen ei vaadita alaikäisten kohdalla lääketieteellisiä diagnooseja, tutkimuksia tai lausuntoja, kun Irlannissa 16-17-vuotiaat voivat vahvistaa sukupuolensa hankittuaan lausunnon kahdelta eri lääkäriltä. Irlannin laki ei kuitenkaan vaadi nuorelta henkilöltä sukupuolidysforiaa koskevaa diagnoosia tai toteutettuja hoitoja, vaan lääkärin arviota tämän kyvystä päättää sukupuolen vahvistamisesta.

Tanskassa pätee kuuden kuukauden harkinta-aika, jonka kuluttua sukupuoli vahvistetaan. Alle 18-vuotias ei voi vahvistaa sukupuoltaan. Tanskassa henkilötietorekisteriin jää merkintä siitä, että henkilötunnus, josta sukupuoli käy ilmi, on muuttunut sukupuolen vahvistamisen myötä.

Alankomaissa yli 16-vuotias voi vahvistaa sukupuolensa, mikäli hän toimittaa hakemuksensa liitteenä yliopistollisen sairaalan sukupuoliasiantuntijan lausunnon. Asiantuntijat eivät arvioi henkilön sukupuolta koskevia seikkoja, vaan lausunnon tarkoitus on selvittää, ettei sukupuolen vahvistamista haeta psyykkisen sairauden perusteella.

MALTA

Maltan itsemääräämisoikeuteen perustuvan translain (2015:11, täydennetty 2015:20, 2016:56 ja 2018:13) mukaan sukupuolen juridiseen vahvistamiseen riittää henkilön oma todistus. Lain mukaan kenenkään ei tarvitse esittää todisteita lääketieteellisistä toimenpiteistä, hoidoista tai diagnooseista sukupuolen vahvistamista varten. Laissa määritellään, että jokaisella on oikeus tulla kohdelluksi sukupuoli-identiteettinsä mukaisesti, ja oikeus fyysiseen

koskemattomuuteen ja autonomiaan. Jokaisen yksilön sukupuoli-identiteettiä on lain mukaan kunnioitettava aina.

Alle 16-vuotiaiden kohdalla alaikäisen henkilön huoltajan on tehtävä hakemus siviilioikeuteen (Civil Court). Oikeus tekee päätöksen antaen painoarvoa alaikäisen omille näkemyksille ja varmistaa, että toimitaan lapsen edun mukaisesti. Laissa on mainittu, että päätös tehdään myös YK:n Lapsen oikeuksien sopimusta noudattaen.

Maltalla sukupuolen vahvistaminen ei lain mukaan vaikuta vanhemmuuteen tai avioliittoon liittyviin oikeuksiin. Avioliitossa olevien henkilöiden puolisoilta ei kysytä vahvistusta tai suostumusta sukupuolen vahvistamista varten vedoten siihen, että jokaisella ihmisellä on yksilöllinen itsemääräämisoikeus omaan sukupuoleensa.

Maltan lain mukaan sukupuolensa voivat vahvistaa Maltan kansalaisten lisäksi myös ne henkilöt, joille on myönnetty turvapaikka Maltalta.

IRLANTI

Irlannin translain (2015:25) mukaan 18 vuotta täyttänyt henkilö voi hakea sukupuolen vahvistamista hakemuksella, jossa vaaditaan ainoastaan kyseisen henkilön oma kirjallinen todistus siitä, että hän haluaa vahvistaa sukupuolensa. Lääketieteellisiä lausuntoja tai hoitoja ei vaadita, eikä niitä mainita sukupuolen vahvistamista koskevassa laissa yli 18-vuotiaiden kohdalla.

16- tai 17-vuotiaan henkilön huoltaja voi Irlannissa hakea sukupuolen vahvistamista alaikäisen henkilön puolesta, mikäli oikeus on antanut erillisen päätöksen tästä. Oikeuden päätöstä varten vaaditaan huoltajan luvan lisäksi todistus lääketieteen ammattilaiselta sekä psykiatrilta tai endokrinologilta. Lääkärintodistuksissa vahvistetaan, että alaikäisellä henkilöllä on tarpeeksi ymmärrystä ja kypsyyttä voidakseen päättää sukupuolen vahvistamisesta, ja että henkilö on transitioitunut tai transitioitumassa tähän sukupuoleen.

Irlannissa sukupuolensa voivat vahvistaa sekä Irlannin kansalaiset että Irlannissa asuvat henkilöt. Jos sukupuoli on vahvistettu toisessa valtiossa, täytyy vahvistamista hakea silti Irlannissa erikseen.

Marraskuussa 2019 Irlannin työ- ja sosiaaliministeri Regina Doherty teki ehdotuksen lakimuutoksesta, jossa myös 16- ja 17-vuotiaiden kohdalla sukupuolen

voisi vahvistaa omalla ilmoituksella. Lisäksi ehdotettiin, että myös ulkomailla asuvat Irlannin kansalaiset voisivat vahvistaa sukupuolensa samalla tavalla kuin Irlannissa asuvat henkilöt. Ehdotettua lakimuutosta ei ole vielä hyväksytty.

TANSKA

Tanskan lain (2014) mukaan sukupuolen vahvistamiseksi on toimitettava hakemus talous- ja sisäministeriölle. Hakijan on oltava yli 18-vuotias, mutta muita kriteerejä, kuten vaatimusta lääketieteellisestä arvioinnista, ei ole. Tanskassa sukupuolen vahvistamiseen kuuluu kuuden kuukauden harkinta-aika, jonka jälkeen henkilön täytyy vahvistaa muutos, ja muutos astuu voimaan vasta tämän harkinta-ajan päätyttyä.

Tanskassa henkilötietorekisteriin jää merkintä siitä, että henkilön CPR-numero eli henkilötunnusmerkintä on muuttunut. CPR-numeron viimeinen luku määräytyy henkilön sukupuolen mukaan, joten sukupuolen vahvistamisen yhteydessä henkilö saa uuden CPR-numeron.

Vuonna 2020 Tanskan hallitus teki aloitteen translain muuttamisesta. Ehdotuksiin kuuluu harkinta-ajan ja alaikärajan poistaminen. Lakialoitetta ei ole vielä hyväksytty.

NORJA

Norjan sukupuolen vahvistamista koskevan lain (2015-2016:74) mukaan Norjassa asuvalla 16 vuotta täyttäneellä henkilöllä on oikeus hakea sukupuolensa vahvistamista, mikäli hän kokee kuuluvansa eri sukupuoleen kuin mihin hänet on kansallisessa henkilötietorekisterissä merkitty kuuluvaksi. Laissa ei ole määritetty mitään ehtoja, joita yli 16-vuotiaan henkilön täytyisi täyttää voidakseen vahvistaa sukupuolensa.

6-15-vuotiaiden sukupuolensa vahvistamista toivovien henkilöiden kohdalla vaaditaan, että hakemus tehdään yhdessä huoltajan kanssa. Laissa on määritelty, että mikäli lapsella on kaksi vanhempaa, joilla on yhteishuoltajuus, riittää hakemuksen tekoon vain toisen huoltajan suostumus, mikäli sukupuolen vahvistamisen katsotaan olevan lapsen parhaaksi.

Norjan lain mukaan alle 6-vuotiaiden lasten kohdalla sukupuoli voidaan vahvistaa ainoastaan silloin, kun lapsen sukupuolipiirteissä on synnynnäisiä poikkeavuuksia.

Tällöin vaaditaan lääkärin lausunto asiasta. Lapsen huoltaja tekee hakemuksen, ja mikäli lapsi on itse kykenevä ilmaisemaan mielipiteensä asiasta, tulee lasta informoida ja kuulla hänen näkemyksensä sukupuolen vahvistamista koskien.

Lain mukaan vanhemmuuden osalta sukupuolta ei voi vahvistaa, vaan esimerkiksi lapsen synnyttänyt osapuoli määrittellään myös sukupuolen vahvistamisen jälkeen juridisesti tämän äidiksi.

EHDOTUKSEN VAIKUTUKSET JA TARKEMMAT PERUSTELUT

VAIKUTUKSET PERUSOIKEUKSIEN TOTEUTUMISEEN

Aloitteessa esitetyt muutokset vaikuttavat usean perusoikeuden toteutumiseen. Aloitteen muutokset lisäävät kansallisella tasolla perusoikeuksina turvattua yhdenvertaisuutta, oikeutta henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen, yksityiselämän suojaa, oikeusturvaa sekä lapsen oikeutta vaikuttaa itseään koskeviin päätöksiin. Kansallisen tason lisäksi Suomen kansalaisia koskettavista Euroopan ihmisoikeussopimuksen osalta aloitteessa esitetyt muutokset turvaavat suojaa epäinhimillistä tai halventavaa kohtelua vastaan, yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta, henkilötietojen suojaa sekä yhdenvertaisuutta lain edessä. Esitetyt muutokset eivät heikennä kenenkään perusoikeuksia.

SOVELTUVAT KANSALLISET PERUSOIKEUDET

Perustuslain 6 §:ssä säädetään, että ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Voimassa oleva laki sukupuolen juridisesta vahvistamisesta asettaa juridista sukupuoltaan korjaavat henkilöt eri asemaan muihin nähden sukupuolen sekä terveydentilan perusteella, koska se edellyttää juridista sukupuoltaan korjaavilta transihmisiltä lisääntymiskyvyttömyyttä sekä lääketieteellistä diagnoosia juridisen sukupuolensa tunnustamista varten. Aloitteessa esitetyt muutokset turvaavat juridista sukupuoltaan korjaavien henkilöiden yhdenvertaisuuden, koska vaatimukset lisääntymiskyvyttömyydestä sekä lääketieteellisestä diagnoosista poistetaan. Nämä poikkeavat muuhun väestöön kohdistetuista vaatimuksista eikä niille ole olemassa hyväksyttävää perustetta. Tämä vahvistaa juridista sukupuoltaan korjaavien henkilöiden perusoikeutta yhdenvertaisuuteen lain edessä. Perustuslain 6 §:ssä säädetään lisäksi, että lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Voimassa oleva laki juridisen sukupuolen korjaamisesta asettaa korjaamisen ikäraajaksi 18

vuoden iän, mikä estää lapsia vaikuttamasta itseään koskevaan asiaan kehitystään vastaavasti. Juridisen sukupuolen korjaamisen ulottaminen alaikäisiin vahvistaa lasten perustuslaillista oikeutta vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti.

Perustuslain 7 §:n mukaan jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Perustuslain 7 §:ssä säädetään myös, että henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua, eikä vapautta saa riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Voimassa oleva laki sukupuolen juridisesta vahvistamisesta edellyttää sukupuoltaan korjaavalta henkilöltä lisääntymiskyvyttömyyttä, mikä on huomattava henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkaus. Aloitteessa lisääntymiskyvyttömyyttä koskevaa säännöstä esitetään kumottavaksi, mikä turvaisi juridista sukupuoltaan korjaavien henkilöiden perusoikeutta henkilökohtaiseen koskemattomuuteen.

Perustuslain 10 §:ssä säädetään, että jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Voimassan lainsäädännön mukaan väestötietojärjestelmään merkitään tieto henkilön sukupuolivähemmistöön kuulumisesta. Lisäksi sukupuolivähemmistöön kuulumista koskevat, arkaluontoiset asiakirjat säilytetään pysyvästi. Aloitteessa esitetään tämän väestötietojärjestelmään tehtävän merkinnän poistamista kumoamalla lakiperusta, jonka nojalla tieto talletetaan. Lisäksi aloitteessa esitetään, että sukupuolen juridiseen korjaukseen sisältyvä lisääntymiskyvyttömyyttä koskevan vaatimus sekä sukupuolen juridiseen korjaukseen liittyvät dokumentit on hävitettävä viiden vuoden kuluttua. Esitetyt muutokset vahvistavat sukupuoltaan juridisesti korjaavien henkilöiden perusoikeutta yksityiselämän suojaan.

Perustuslain 21 §:ssä säädetään, että jokaisella on oikeus saada asiansa käsiteltyksi asianmukaisesti ja ilman aiheutonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa. Voimassa oleva sukupuolen juridista korjausta säätelevä lainsäädäntö edellyttää korjausta hakevilta henkilöiltä lääketieteellistä diagnoosia transsukupuolisuudesta, jonka saaminen edellyttää huomattavan pitkää diagnostista prosessia. Eduskunnan oikeusasiamies on ratkaisuisaan huomauttanut toistuvasti (EOAK/2842/2017 ja EOAK/501/2019), että pitkät diagnostiset prosessit viivästyttävät sukupuolen oikeudellista vahvistamista. Aloitteessa esitetystä sukupuolen juridisen vahvistamisen mallissa poistetaan lääketieteellisen diagnoosin vaatimus, sekä muutetaan korjausprosessi ilmoitusasiaksi. Muutokset vahvistavat juridista sukupuoltaan korjaavien henkilöiden perusoikeutta asianmukaiseen käsittelyyn ilman aiheutonta

viivästystä. Myös uudessa sukupuolen vahvistamisen mallissa käsiteltävät ilmoitukset on luonnollisesti käsiteltävä hyvän hallinnon periaatteiden mukaisesti.

EUROOPAN IHMISOIKEUSSOPIMUS

Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien turvaamiseksi (Euroopan ihmisoikeussopimus) on Suomea sitova ihmisoikeussopimus. Sen 3 artiklan mukaan ketään ei saa kiduttaa, eikä kohdella tai rangaista epäinhimillisellä tai halventavalla tavalla. Kielto on ehdoton, mikä tarkoittaa, ettei artiklassa tarkoitettua kohtelua voida oikeuttaa edes painavasta syystä. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on katsonut, että ilman asianomaisen suostumusta tehty sterilointi on vastoin 3 artiklaa (mm. V.C. vastaan Slovakia, no. 18968/07; N.B. vastaan Slovakia, no. 29518/10). Kyseisissä tapauksissa loukkaus perustui siihen, että sterilisaatiot eivät perustuneet valittajien vapaaseen ja tietoon perustuvaan suostumukseen. Sukupuolen vahvistusta hakevien henkilöiden kohdalla suostumuksen lisääntymiskyvyttömyyteen ei voida katsoa olevan kuin korkeintaan näennäinen, koska henkilö joutuu valitsemaan lisääntymiskyvyn ja sukupuoli-identiteettinsä kunnioituksen välillä. Tuomioistuin ei ole ottanut kantaa sukupuolenkorjaushoidoista johtuvaan tahdonvastaiseen lisääntymiskyvyttömyyteen. Ottaen huomioon kuitenkin 3 artiklan kiellon ehdottomuus on perusteltua luopua lakisääteisestä lisääntymiskyvyttömyyden vaatimuksesta, mikä toteuttaisi paremmin sukupuolen vahvistamista hakevien henkilöiden suojaa epäinhimillistä kohtelua vastaan.

Sopimuksen 8 artiklan 1 kohdan mukaan jokaisella on oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä, kotiinsa ja kirjeenvaihtoonsa kohdistuvaa kunnioitusta. Artiklan 2 kohdan mukaan viranomaiset eivät saa puuttua tämän oikeuden käyttämiseen, paitsi kun laki sen sallii ja se on välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa kansallisen ja yleisen turvallisuuden tai maan taloudellisen hyvinvoinnin vuoksi, tai epäjärjestyksen tai rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalin suojaamiseksi, tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi.

Yksityiselämän suojan piiri on laaja ja kattaa muun muassa jokaisen henkilökohtaisen koskemattomuuden, identiteetin ja arkaluonteisten tietojen suojan, sekä henkilön oikeuden solmia ihmissuhteita ja muun muassa päättää perhesuunnittelusta ja lasten hankinnasta. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on useasti todennut yksityiselämän suojan koskevan sukupuoli-identiteettiä henkilökohtaisen identiteetin osana. Jäsenvaltioilla on velvollisuus kunnioittaa jokaisen sukupuoli-identiteettiä ja mahdollistaa transsukupuolisten henkilöiden sukupuolen vahvistaminen (mm. Christine Goodwin v Yhdistynyt Kuningaskunta,

no. 28957/95). Edellä viitatuissa tapauksissa Y.Y. vastaan Turkki ja A.P., Garçon ja Nicot vastaan Ranska tuomioistuin on linjannut, etteivät jäsenvaltiot voi edellyttää sukupuolen vahvistamista hakevilta henkilöiltä lisääntymiskyvyttömyyttä tai muitakaan peruuttamattomia muutoksia aiheuttavia hoitoja. Voimassa oleva lainsäädäntö edellyttää sukupuolen juridista vahvistamista hakevilta henkilöiltä lisääntymiskyvyttömyyttä, mikä on yksiselitteisesti 8 artiklan mukaisen yksityiselämän kunnioituksen vastaista. Ehdotuksessa esitetty lisääntymiskyvyttömyysvaatimuksen poistaminen toteuttaisi siten sukupuoltaan korjaavien oikeutta yksityiselämän suojaan.

8 artiklassa tarkoitettu yksityiselämän suoja koskee myös tietosuojaa ja viranomaisten hallussa olevia arkaluonteisia tietoja. Voimassa oleva lainsäädäntö sisältää tiedon transsukupuolisuudesta kirjaamisen väestötietojärjestelmään eikä vaadi arkaluontoisten dokumenttien tuhoamista tietyn ajan kuluttua. Tieto henkilön transsukupuolisuudesta on arkaluonteinen henkilön identiteettiä koskeva tieto, ja voimassa olevan lainsäädännön sukupuolen vahvistamisen edellytysten vuoksi merkintä paljastaa välillisesti myös tietoa henkilön saamasta lääketieteellisestä hoidosta. Kyseessä on siten yksityiselämän suojaan puuttuminen. Euroopan ihmisoikeussopimus edellyttää yllä selostetusti puuttumiselta paitsi lakiperustaa, myös sitä, että se tapahtuu hyväksyttävästä syystä ja on välttämätön demokraattisessa yhteiskunnassa. Aloitteessa esitetyt väestötietojärjestelmään tehtävän merkinnän poistaminen sekä arkaluontoisten dokumenttien tuhoamisvelvoite vahvistavat juridista sukupuoltaan korjaavien henkilöiden ihmisoikeutta henkilötietojen suojaan.

Sopimuksen 14 artiklan mukaan yleissopimuksessa tunnustetuista oikeuksista ja vapauksista nauttiminen taataan ilman minkäänlaista sukupuoleen, rotuun, ihonväriin, kieleen, uskontoon, poliittisiin tai muihin mielipiteisiin, kansalliseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään, kansalliseen vähemmistöön kuulumiseen, varallisuuteen, syntyperään tai muuhun asemaan perustuvaa syrjintää. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on katsonut sukupuoli-identiteetin olevan artiklassa tarkoitettu kielletty syrjintäperuste. Syrjinnän kieltä koskevat perustelut on kuvailtu yllä perustuslain 6 § mukaista perusoikeutta kuvailevissa perusteluissa.

MUUT VAIKUTUKSET

Ehdotetuilla muutoksilla ei ole muita vaikutuksia, jotka olisivat merkittäviä suhteessa ehdotettujen muutosten perus- ja ihmisoikeuksia parantavaan vaikutukseen. Nämä oikeudet ovat joka tapauksessa jakamattomia, eikä niiden toteuttamista voi punnita suhteessa niiden toteuttamisen vaatimiin resursseihin.

Ehdotetut muutokset tulisivat jonkin verran lisäämään sukupuolensa vahvistavien henkilöiden lukumäärää, millä olisi välillisesti vaikutuksia henkilötunnusta käsitteleviin viranomaisiin ja muihin tahoihin. Tämä on kuitenkin kiinteästi yhteydessä ehdotuksen tarkoitukseen, joka on sukupuolen vahvistamisen nykytilaan liittyvien perus- ja ihmisoikeusloukkausten poistaminen. Sukupuolen vahvistamisen kasvun ennakoidaan olevan noin 2-5 prosenttia vuodessa, mikä on absoluuttisena lukumääränä vähäinen. Kasvu voi olla tilapäisesti suurempaa lain tultua voimaan, kun tähän asti sukupuolensa vahvistamatta jättäneet voivat vahvistaa sukupuolensa ilman lisääntymiskyvystä luopumista ja lääketieteellistä prosessia.

Kun parhaillaan käynnissä olevan henkilötunnuksen uudistamishankkeen yhteydessä henkilötunnuksen sukupuoliriippuvuus poistetaan, poistuvat henkilötunnuksen käsittelijöihin kohdistuvat vaikutukset kokonaan.

Suurimmat vaikutukset kohdistuisivat Digi- ja väestötietovirastoon, jonka tehtävänä on ylläpitää väestötietojärjestelmää sekä jatkossa vahvistaa henkilön sukupuoli toiseksi tämän tekemän ilmoituksen johdosta. Ahvenanmaan osalta vaikutuksia olisi myös Ahvenanmaan valtiovirastoon.

Muutokset sallisivat jatkossa yksiselitteisesti sukupuolen vahvistamisilmoituksen tekemisen sähköisesti, kun vaatimus itse allekirjoitetusta ilmoituksesta poistuu. Koska hallintoasiana kyse on yksinkertaisesta ilmoitusmenettelystä, olisi asiointipalvelun toteuttaminen kuitenkin suoraviivaista ja luultavasti tehtävissä yleisen tietojärjestelmien päivittämisen ja kehittämisen puitteissa.

Lisäksi ehdotetut muutokset koskisivat sitä, mitä tietoja väestötietojärjestelmästä henkilöstä säilytetään, sekä miten Digi- ja väestötietovirasto hallitsee ja arkistoi sen hallussa olevia tietoja. Erillisten säilytysaikojen säätäminen transsukupuolisuuden paljastavien tietojen osalta, sekä se, että transsukupuolisuutta ei enää talleteta väestötietojärjestelmään, edellyttävät todennäköisesti muutoksia Digi- ja väestötietoviraston käyttämiin tietojärjestelmiin. Riippuen siitä, millä aikataululla nämä muutokset tulevat voimaan, voivat nämäkin muutokset olla toteutettavissa muiden tietojärjestelmä uudistusten yhteydessä niin, että tästä ehdotuksesta syntyvät erilliskustannukset olisivat vain vähäisiä.

Ehdotetuilla muutoksilla olisi myös mahdollisesti joitakin vaikutuksia sukupuoliristiriitaa hoitavien terveydenhuollon yksiköiden toimintaan. Koska lääketieteellinen selvitys ei olisi enää välttämätön juridisen sukupuolen vahvistamiseen, voi tämä vähentää hoitoon hakeutuvien henkilöiden määrää,

mistä voi syntyä säästöjä. Nämä säästöt olisivat kuitenkin vähäisiä suhteessa koko terveydenhuollon budjettiin, koska sukupuoliristiriidan hoitamisesta aiheutuvat kustannukset kokonaisuudessaan ovat jo niin vähäisiä. Lisäksi sukupuoliristiriitaa hoitavien terveydenhuollon yksiköiden voi olla tarpeen tehdä teknisluontoisia uudelleenjärjestelyitä.

Sosiaali- ja terveysministeriön olisi muutosten johdosta annettava lain 563/2002 6 §:n nojalla annettu asetus uudelleen, koska säännösperusta ja olosuhteet, joiden nojalla se on annettu, muuttuisi. Vähintään nykyisen asetuksen (1053/2002) 6 § lääketieteellisestä selvityksestä sukupuolen vahvistamista varten olisi kumottava tarpeettomana.

SÄÄNNÖSKOHTAISET PERUSTELUT

Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta annetun lain (563/2002) muuttamisesta

Nimike. Lain nimikettä muutettaisiin niin, että siitä poistettaisiin vanhentunut käsite "transseksuaali". Koska lain nimikkeen on oltava tarkka, ytimekäs ja kuvaava, olisi nimike jatkossa laki sukupuolen vahvistamisesta. Yleiskielessä lain lyhyeksi nimikkeeksi on vakiintunut translaki, joka ei kuitenkaan olisi varsinaisena nimikkeenä riittävän tarkka ja kuvaava. Ehdotettu nimike olisi myös helposti yhdistettävissä vanhaan silloin, kun muualla laissa olevia viittauksia ei ole vielä päivitetty.

1 § Vahvistamisen edellytykset. 1 §:ää muutettaisiin niin, että nykyisen 1 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaista lääketieteellistä selvitystä sukupuoliroolista ja lisääntymiskyvyttömyydestä ei enää edellytetä, kun henkilö haluaa muuttaa väestötietojärjestelmään merkityn sukupuolensa toiseksi. Sukupuoli vahvistettaisiin henkilön antaman vapaamuotoisen ilmoituksen perusteella, josta ilmenee, että hän kokee pysyvästi kuuluvansa toiseen sukupuoleen kuin siihen, joka on merkitty väestötietojärjestelmään.

Transsukupuolisuus ei ole sairaus tai mielenterveysongelma, vaan osa henkilön identiteettiä. Jokaisella on oikeus harjoittaa omaa sukupuoltaan ilman ulkopuolelta kohdistuvaa valvontaa, profilointia tai patologisointia. Jokaisella on myös oikeus päättää itse lisääntymisestään. Henkilön itsemääräämisoikeuden toteutumiseksi juridisen sukupuolen kaltaisen, poikkeuksellisen merkittävän seikan on oltava henkilön omassa hallinnassa, eikä yhden ihmisoikeuden toteuttaminen voi edellyttää toisesta ihmisoikeudesta luopumista. Nykyisen

sääntelyn aiheuttamia ihmisoikeusongelmia ja Suomen saamaa kansainvälistä arvostelua on kuvattu tarkemmin edellä.

Käsitteen “vastakkainen sukupuoli” sijaan käytetään käsitettä “toinen sukupuoli”, jolloin uusi 1 § olisi yhteensopiva mahdollisen kolmannen sukupuolen tai muun vastaavan, tulevaisuudessa käyttöön otettavan sukupuolen merkintätavan kanssa.

Ilmoituksen ei tarvitsisi olla itse allekirjoitettu, kuten nykyisen lain 3 §:n 1 momentissa edellytetään, jolloin ilmoitusmenettelystä olisi mahdollista tehdä nykyistä sujuvampi ja tehokkaampi, ja myös henkilön valtuuttama toinen osapuoli voisi tehdä ilmoituksen hänen puolestaan. Tämä olisi tärkeää erityisesti sellaisten henkilöiden kohdalla, joiden toimintakyky on heikentynyt, tai joiden ei muuten ole mahdollista asioida viranomaisen kanssa fyysisesti. Tämän merkitys on korostunut erityisesti covid-19 -pandemian aikana. Allekirjoittamisen erityisestä vaatimisesta luopuminen myös toisi sukupuolen vahvistamisen hallintoasiana yhteneväksi nykyisen lain jälkeen säädettyjen hallintolain (434/2003) ja sähköisestä asioinnista viranomaistoiminnassa annetun lain (13/2003) kanssa.

Mahdollisuus vahvistaa sukupuoli koskisi Suomen kansalaisia tai ketä tahansa muuta henkilöä, jonka tiedot on merkitty väestötietojärjestelmään väestötietojärjestelmästä ja Digi- ja väestötietoviraston varmennepalveluista annetun lain (661/2009), jäljempänä VTJ-laki, 7 §:n 1 momentin 2 kohdan perusteella. Nykyisen 1 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan sukupuolensa vahvistavalla henkilöllä on oltava asuinpaikka Suomessa. Nykyinen sääntely jättää oikeuden vahvistaa sukupuoli ulkopuolelle sellaiset ulkomaalaiset, joiden tiedot on rekisteröity väestötietojärjestelmään, mutta joilla ei vielä ole asuinpaikkaa Suomessa. Henkilön tarve vahvistaa sukupuoli toiseksi ja ilmoittaa siitä viranomaiselle on itsessään riittävä osoitus siitä, että henkilöllä on sellainen kytkös Suomeen, jonka johdosta sukupuoli on aiheellista vahvistaa hänen oikeuksiensa toteuttamiseksi. Ehdotettu sääntely ottaisi huomioon nykyistä paremmin erityisesti Suomessa oleskelevat turvapaikanhakijat.

Lisäksi 1 §:n 1 momentin 2 kohdan mukainen edellytys täysi-ikäisyydestä kumottaisiin. Sen sijaan uuden 1 §:n 2 momentin mukaisesti alle 15-vuotiaan sukupuoli vahvistettaisiin huoltajan suostumuksella, ja 15 vuotta täyttänyt voisi vahvistaa sukupuolensa ilman suostumusta. Muutos olisi yleisesti lapsen edun mukainen ja suojaisi lapsen itsemääräämisoikeutta sukupuoli-identiteetin osalta. Nykyinen malli, jossa lapset on suljettu sukupuolen vahvistamisen ulkopuolelle, on johtanut lasten ihmisarvoa alentavaan ja nöyryyttävään kohteluun, joka loukkaa lasten itsemääräämisoikeutta ja vahingoittaa heidän kehitystään.

Huoltajan sijasta puhevaltaa voisi käyttää myös lapselle määrätty edunvalvoja. Lastensuojelulain 22 §:n mukaan lapselle voidaan määrätä huoltajan sijasta edunvalvoja käyttämään lapsen puhevaltaa, jos on perusteltu syy olettaa, ettei huoltaja voi puolueettomasti valvoa lapsen etua asiassa, ja edunvalvojan määrääminen on tarpeen asian selvittämiseksi tai muutoin lapsen edun turvaamiseksi. Tällainen tilanne voisi olla esimerkiksi sellainen, jossa huoltaja ei pysty henkilökohtaisista syistä ymmärtämään sukupuoliristiriidan lapselleen aiheuttamaa kärsimystä, jonka vuoksi lapsen etu sekä lapsen perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen edellyttäisi sukupuolen vahvistamista toiseksi väestötietojärjestelmään.

Rekisteröidyssä parisuhteessa olevan henkilön puolison mahdollisuus estää sukupuolen vahvistaminen kumottaisiin. Nykyisen 1 §:n 2 momentin mukaan rekisteröidyn parisuhteen toisen osapuolen on annettava suostumuksensa siihen, että parisuhde muuttuu avioliitoksi. Rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain (950/2001) 8 §:n 1 momentin mukaan rekisteröidyllä parisuhteella on samat oikeusvaikutukset kuin avioliitolla, ellei toisin säädetä. Sukupuolen vahvistaminen on olennaista henkilön perusoikeuksien turvaamiseksi, eikä kumppanin halu säilyttää parisuhteen muoto rekisteröitynä parisuhteena ole tärkeämpi oikeus kuin henkilön oikeus omaan sukupuoli-identiteettiin, varsinkin kun parisuhteilla on muodosta riippumatta yhtäläiset oikeusvaikutukset.

2 a § Ilmoitus puolisolle. Rekisteröidyssä parisuhteessa elävän henkilön kumppanin suostumusta ei enää vaadittaisi sukupuolen vahvistamiseen. Tästä syystä olisi perusteltua, että kumppani saa aviopuolison tapaan ilmoituksen sukupuolen vahvistamisesta. "Puoliso" tarkoittaisi tässä yhteydessä sekä aviopuolisoa että rekisteröidyssä parisuhteessa olevaa kumppania.

2 b § Tietojen säilyttäminen. Lakiin lisättäisiin uusi 2 b §, jossa säädettäisiin sukupuolen vahvistamista koskevien tietojen säilyttämisestä ja tarkennettaisiin 2 b §:n suhdetta VTJ-lakiin. Pääsääntöisesti hallintoasioita koskevat viranomaisen asiakirjat säilytetään pysyvästi. Uuden 2 b §:n 1 momentin johdosta säilytysaikaa ei olisi mahdollista arkistolaitoksen toimesta määrätä pysyväksi, ottaen huomioon arkistolain 8 §:n 2 momentissa säädetty. Tietojen säilytysaika olisi 1 momentin mukaan viisi vuotta.

Varsinaista sukupuoliristiriidan hoitoa koskevat asiakirjat säilytetään 12 vuoden ajan potilaan kuolemasta, eikä pysyvästi. Tämä perustuu potilasasiakirjojen säilytysajasta sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön potilasasiakirjoista antamaan asetukseen (298/2009) ja sen liitteeseen. Toisin kuin Digi- ja väestötietoviraston ja

Ahvenanmaan valtionviraston käsittelemät tiedot ja asiakirjat, potilasasiakirjat ovat järjestelmällisesti arkaluontoisia tietoja. Niiden käsittelystä ja tietoturvasta on erikseen säädetty potilaan asemasta ja oikeuksista annetulla lailla (785/1992) ja sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä annetulla lailla (159/2007). Tästä syystä potilasasiakirjoja lyhyempi säilytysaika olisi perusteltu. Koska sukupuoliristiriidan hoidon ja väestötietojärjestelmään tehdyn sukupuolimerkinnän välinen kytkös nyt purettaisiin, ei potilasasiakirjojen säilytysaika olisi enää joka tapauksessa kytköksissä sukupuolen vahvistamista koskevien asiakirjojen säilytysaikaan.

Sukupuolen vahvistamista koskevat asiakirjat, varsinkin toiseen sukupuoleen kuulumisesta annettava ilmoitus, sisältävät arkaluonteisia ja erityisen henkilökohtaisia tietoja, jotka tulisi säilyttää vain vahvistamista koskevaa hallintomenettelyä varten. Sukupuolen vahvistamista koskevista asiakirjoista voidaan päätellä henkilön sukupuoli-identiteetti, eikä tällaisia arkaluontoisia henkilötietoja voida säilyttää tai käsitellä pidempään kuin on tarpeen lakisääteisen tehtävän hoitamiseksi. Tältä osin kyse olisi myös nykyisen lain jälkeen annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen (EU) 2016/679 luonnollisten henkilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja direktiivin 95/46/EY kumoamisesta (yleinen tietosuojasetus) mukaisesta sääntelystä.

Lisäksi järjestelmällisesti kerätty ja pysyvästi säilytettävä rekisteri henkilöiden sukupuoli-identiteetistä voi tulevaisuudessa muodostaa uhan näiden henkilöiden turvallisuudelle, jos rekisteri päätyy väärin käsiin tai muodollisesti laillisille toimijoille, joiden päämääränä on sukupuolivähemmistöjen sortaminen.

Säännös koskisi muita kuin väestötietojärjestelmään talletettuja tietoja, kuten viranomaisen asiarekisterissä olevia tietoja. Jäljempänä ehdotetaan VTJ-lain 13 §:n 1 momentin 15 kohdan kumoamista ja uutta VTJ-lain 20 §:n 1 momentin 5 kohtaa, joilla säädettäisiin nimenomaan väestötietojärjestelmän tietojen tallettamisen ja säilyttämisen osalta. Tältä osin ehdotetaan 2 b §:n suhdetta VTJ-lakiin tarkentavaa 2 b §:n 2 momenttia, joka on luonteeltaan informatiivinen.

4 § Muutoksenhaku. 4 §:ään tehtäisiin tekninen muutos, jolla viittaus hallintolainkäyttölakiin (586/1996) päivitetäisiin viittaukseksi oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annettuun lakiin (808/2019).

6 § Valtuutussäännös. 6 §:ää ehdotetaan muutettavaksi niin, että 1 §:ssä mainitun selvityksen ja sukupuolen muuttamiseen tähtävien hoitojen sijaan sukupuoliristiriidan tutkimuksesta ja hoidosta säädettäisiin tarkemmin sosiaali- ja

terveysministeriön asetuksella. Muutos on tarpeen, koska sukupuolen vahvistaminen ei enää 1 §:n muutoksen johdosta edellyttäisi lääketieteellistä selvitystä ja hoitoa. Lääketieteellisen hoidon päämääränä tulisi olla sukupuoliristiriidan hoitaminen, eikä juridisen sukupuolen vahvistaminen.

7 § Ulkomaisen päätöksen tunnustaminen. Käsitteen “vastakkainen sukupuoli” sijaan käytettäisiin käsitettä “toinen sukupuoli”, jolloin uusi 7 § olisi yhteensopiva mahdollisen kolmannen sukupuolen tai muun vastaavan, tulevaisuudessa käyttöön otettavan sukupuolen merkintätavan kanssa.

Laki väestötietojärjestelmästä ja Digi- ja väestötietoviraston varmennepalveluista annetun lain (661/2009) muuttamisesta

12 § Henkilötunnuksen korjaaminen ja muuttaminen. 12 §:n 2 momentin 3 kohtaan tehtäisiin lakiin 563/2002 tehtävistä muutoksista johtuva tekninen muutos.

13 § Henkilöstä järjestelmään talletettavat tiedot. Edellä ehdotetun lain 563/2002 uuden 2 b §:n perustelujen mukaisesti henkilön transsukupuolisuutta koskevaa tietoa ei enää lainkaan talletettaisi väestötietojärjestelmään. Kun nykyinen laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta säädettiin vuonna 2002, ei silloiseen väestötietolakiin (507/1993) lisätty säännöstä transsukupuolisuutta koskevien tietojen tallettamisesta. Uuden VTJ-lain voimaantuloon vuonna 2009 asti tätä tietoa ei siis talletettu väestötietojärjestelmään lainkaan. Hallituksen esityksessä uudeksi laiksi väestötietojärjestelmästä ja Väestörekisterikeskuksen varmennepalveluista HE 89/2008 vp on yleisellä tasolla kuvattu tiedon transsukupuolisuudesta olevan tarpeellinen henkilön yksilöintiä ja henkilöllisyyden selvittämistä tai hallintaa varten (s. 51). Näitä tarpeita ei kuitenkaan ole kuvattu yksityiskohtaisemmin, vaikka kyseessä on arkaluonteinen tieto, jonka tallettamiseen tulisi olla painavat perusteet. Väitetty puute sääntelyssä oli ollut esitystä laadittaessa olemassa kuuden vuoden ajan, jolloin tarkempia esimerkkejä olisi varmasti tullut ilmi. Lisäksi VTJ-lain voimaantulon jälkeen on annettu Euroopan unionin yleinen tietosuoja-asetus, johon kyseistä säännöstä tulisi peilata.

Koska tiedon tallettamiselle ei ole selkeitä perusteita, ja viitaten siihen mitä edellä on perusteltu lain 563/2002 uuden 2 b §:n kohdalla, ehdotetaan lainkohtaa kumottavaksi. Henkilön transsukupuolisuus olisi toki edelleen pääteltävissä siitä, että tälle on annettu uusi henkilötunnus, mutta tämän mahdollisuuden voidaan olettaa ajan myötä poistuvan, kunhan henkilötunnus on uudistettu sukupuolineutraaliksi pääministeri Marinin hallituksen hallitusohjelman

mukaisesti. Lisäksi transsukupuolisuutta koskevan tiedon itsessään poistaminen on jo omiaan vähentämään riskiä, että tietoa käytetään väärin, koska transsukupuolisuuden selvittäminen vaatisi jatkossa monimutkaisempia toimia ja pääsyä laajempaan tietokokonaisuuteen kuin vain yksittäiseen tietoon transsukupuolisuudesta.

20 § Järjestelmän tietojen säilyttäminen ja hävittäminen. Samoin kuin ehdotetaan lisättäväksi lakiin 563/2002 uusi 2 b § ja kumottavaksi VTJ-lain 13 §:n 1 momentin 15 kohta, lisättäisiin VTJ-lain 20 §:n 1 momenttiin uusi 5 kohta. Tällä säädettäisiin väestötietojärjestelmän osalta, että sukupuolen vahvistamista ja transsukupuolisuutta koskevien tietojen säilytysaika olisi viisi vuotta. Koska entinen henkilötunnus olisi edelleen tarpeen henkilön yksilöintiä ja henkilöllisyyden hallintaa varten, vaikka transsukupuolisuus on siitä tietyissä tilanteissa pääteltävissä, olisi se selvyden vuoksi erikseen rajattu ehdotetun säännöksen ulkopuolelle.

VOIMAANTULO

Koska ehdotuksessa on kyse perusoikeuksien turvaamisesta, muutosten ehdotetaan tulevan voimaan mahdollisimman pian.

Ehdotuksista lain 563/2002 uusi 2 b § sekä VTJ-lain 13 §:n 1 momentin 15 kohdan kumoaminen sekä uuden 20 §:n 1 momentin 5 kohdan lisääminen voidaan säätää tulemaan voimaan muita muutoksia myöhemmin, kuitenkin korkeintaan 12 kuukauden kuluessa. Näillä ei ole yhtä merkittäviä ja välittömiä perusoikeuksia edistäviä vaikutuksia, ja ne voivat aiheuttaa muuta ehdotusta enemmän muutoksia Digi- ja väestötietoviraston tietojärjestelmiin ja toimintaan.

Vastuuhenkilöt

Julia Peltonen

Anna Harjuvaara

Valo Vesikauris

Sofia Talarmo

Panda Eriksson